DIAFAN ŞI PERSPECTIVĂ A INAPARENTULUI ÎN *PATMOS* DE ILARIE VORONCA

Diaphanous and Perspective of the Unapparent in Patmos by Ilarie Voronca

Dorin ŞTEFĂNESCU, Associate Professor Ph.D.,
"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: Relying on Plotinus's considerations about the Beauty whose essence is without form or figure, the critical exercise aims to interpret the poetical images of the cycle Patmos by Ilarie Voronca as visible configurations of the unapparent that opens a horizon from the perspective of a new point of view. The imaginal creation takes place in an intermediary transparent space, through the diaphanous mediation of what is a non evident intuitively saturated. It is the unapparent through which one may see, who gives itself as excess of the unequalled revealed or as defined – insupportable – transcendence of the poetic vision.

Keywords: I. Voronca, diaphanous, image, unapparent, vision

Se ştie că, potrivit lui H. Corbin, obiectul percepţiei imaginative (sau imaginante) este cu totul diferit de cel al imaginarului, căci aici imaginalul perceput nu mai este un obiect imaginar opus altuia real, ci tocmai realul simbolizant al unui simbolizat, supra-semnificat de simbolul esenţei intelective pure, dar supra-semnificând la rândul său orice manifestare sensibilă concretă. Realul imaginal nu mai poate fi obiectul unei percepţii comprehensive care şi-l dă drept o exterioritate absolută, ci semnificant al unui supra-semnificat inteligibil şi – în acelaşi timp – semnificat în corelaţie analogic-simbolică cu un semnificant sensibil. Nefiind perceptibil decât prin percepţia imaginativă, supra-sensibilul este o imagine simbolică, un fenomen originar (*Urphaenomen*) a cărui apariţie în lumea sensibilă ocultează orice obiectivare posibilă. Este vorba „de o lume ascunsă în actul însuşi al percepţiei sensibile", dar care apare – iese din ascundere – ieşind din lumea sensibilă fără să iasă din real ci, dimpotrivă, *semnifică* realul, oferindu-l cunoaşterii şi făcând cunoaşterea cu putinţă. Evitând „secularizarea imaginalului în imaginar" (în variatele sale forme: fantastic, monstruos, macabru, absurd), imaginaţia spirituală are totodată o funcţie eshatologică. Ea se află mereu în aşteptarea unei Prezenţe reale, fiind ea însăşi – deja – această prezenţă a unui altceva, mărturie a unei alte lumi pe care n-ar percepe-o dacă această lume n-ar exista cu adevărat. De aceea, puterea intuitivă a imaginaţiei active sesizează „o prezenţă imediată", care nu întârzie să apară în chiar miezul acestei iluminate aşteptări. Vom vedea însă că, din punctul de vedere al intuiţiei eidetice a înţelegerii albe, în lumea poetală nu cu apariţia unei prezenţe imediate ne întâlnim, ci cu fiinţarea posibilă, inaparentă, a unui *mundus imaginalis* ce îşi revelează transparenţa.[1]

[1] „Am propus tematizarea latină *mundus imaginalis* deoarece e de datoria noastră să evităm orice confuzie, pe de o parte între ceea ce este aici *obiectul* percepţiei imaginative sau imaginante şi, pe de altă parte, ceea ce numim în mod curent *imaginarul*. Aceasta pentru că atitudinea curentă este de a opune realul imaginarului, irealului, utopicului, sau de a confunda simbolul cu alegoria, exegeza *sensului spiritual* cu o interpretare alegorică. Or, orice interpretare alegorică este inofensivă; alegoria este o acoperire sau mai degrabă o travestire a ceva care este deja cunoscut ori cognoscibil într-un anumit fel, în timp ce apariţia unei Imagini având virtutea de simbol este un fenomen originar (*Urphaenomen*), necondiţionat şi ireductibil, apariţia a ceva ce nu se poate manifesta altfel în lumea noastră" (Henry Corbin, *Face de Dieu, face de l'homme. Herméneutique et soufisme*, Flammarion, Paris, 1983, p. 25).

BDD-A23344 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 12:14:44 UTC)

O astfel de lume imaginală ne este înfăţişată în poemul XVIII. *Au fost oameni?* din ciclul *Patmos* de I. Voronca.[2] Că această lume e înfăţişată e un fel de a spune, deoarece imaginile care o alcătuiesc nu propun coordonatele unui spaţiu-timp circumscris realului identificabil, reprezentabil sensibil ori inteligibil. Este intermundiul incert, trecător, puntea diafană care ne suspendă în dimensiunea unui interval ambiguu.[3] „ « În ce lume suntem? » spuneai. « În ce lume » / Această spaimă liniştită ca un obraz mut cuprins / De spaimă". Într-adevăr, în ce lume ne aflăm, de vreme ce „Veşnicia e acolo pe o culme. Pe altă culme / Din nisipul fierbinte se rostogoleşte un astru aprins"? O lume de culmi, se pare, configurată la altitudinea unei imposibile cuprinderi; nu imaginarul tărâm de nicăieri, rod al spaimei de real şi al distanţării compensatorii, ci lumea reală a cărei culme e veşnicia însăşi, slava ei întrevăzută în aprinderea astrului. Imaginaţia realizează conversiunea ascensională prin care ceea ce apare deasupra sensibilului şi sub inteligibil se arată a fi fâşia îngustă a unei liziere invizibile[4] din care accesul se face în ambele direcţii, cota înaltă de pe culmea căreia se vede atât versantul manifestărilor materiale cât şi cel al nemanifestatului pur spiritual. Ambivalenţă ambiguă, cum spuneam, căci „E puţin înainte de aurora. Dar aurora / Nu vine niciodată aici. Poate e un etern amurg / Şi undele acestea cu văluri uşoare să-nsemne ora / Dintre seară şi zi". Imaginea se profilează cu greu, nu pentru că nu ar fi ea însăşi concretă, aplicată pe sensibilul real pe care îl exprimă; nu, prin urmare, deoarece i-ar lipsi expresivitatea, plasticitatea. Conturul ei nu poate lua decât forma incertă a fulguranţei, fragilitatea evanescenţei, într-o lume intermediară – a lui *şi...şi* – în care spaţiul şi timpul sunt încremenite,[5] totuşi *poate* o lume a veşnicei culmi („Poate e un etern amurg"), lumea *dintre*.

Nu numai că exterioritatea se înscrie în dispariţie, dar conversiunea ascensională amintită este o interiorizare, o adâncire din perspectiva căreia datele prezenţei exteriorului devin nevăzute. Interiorul se răsfrânge în exterior, *ab extra ad intra*, întoarcere pe dos a stărilor spirituale lăuntrice ieşite în afară, manifestate în imagini care se arată în dinamica trecerii şi a întoarcerii: „ « Simţi – îmi spuneai – prezenţa altor călători în jurul / Nostru. Invizibili ». Nori suflaţi cu aur ca nişte caleşti / Merg spre apus. Sub respiraţie se abureşte ca o sticlă azurul / Cer risipit în suflet. Şi tu ca alt cer te risipeşti". Privit din interior, peisajul imaginal nu e descris, nici măcar scris în actul creaţiei; se scrie el însuşi, se spune aşa cum se dă, fără cuvinte, în risipirea cerului din suflet, în viziunea cerului-suflet de unde toate purced.[6] Nu o indistincţie ori o confuzie de planuri ne întâmpină, nu amestecul tulbure al lui *nici...nici,* în care toate se cufundă pierzându-şi identitatea şi realitatea. E vorba de o intimă întrepătrundere, de o identificare în adânc, pusă în abis, în ascunsul ce înfăşoară întregul posibil; înălţarea de aici e putinţa slăvirii, a unui *poate* ce desfăşoară claritatea, seninătatea,

[2] Ilarie Voronca, *Patmos şi alte şase poeme*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1933, pp. 41-42 (ediţie din care citâm în continuare).
[3] În legătură cu termenul *diafan*, îl folosim în sensul său aristotelic de mediere luminoasă, mediul translucid sau transparenţa, *diaphanês* (lat. *diaphanum*, *transparens*) reprezentând ceea ce transpare prin, aparenţa manifestă, ceea ce e luminos, o întâlnire particulară a luminii, a corpurilor şi a energiei iluminative. Cf. Anca Vasiliu, *Du diaphane. Image, milieu, lumière dans la pensée antique et médiévale*, Vrin, Paris, 1997; idem, „Diaphane", în Barbara Cassin (dir.), *Vocabulaire européen des philosophies*, Seuil, Paris, 2004.
[4] „Nu mai există / « Aproape » sau « Departe ». Dar stăm pe o fâşie / Invizibilă" (XXI. *Ultima uşă a vorbelor*, în ed. cit., p. 47).
[5] „Timpul şi spaţiul albesc departe" (VI. *De ce atâtea priviri?*), „Şi nu mai e miazănoapte nici miazăzi nici răsărit nici apus" (XIX. *Somnambul*), în ed. cit., pp. 17, 35.
[6] Căci „orb de cuvinte, poetul cântă mai frumos" (XX. *Cu insula nălucă*, în ed. cit., p. 45).

BDD-A23344 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 12:14:44 UTC)

pacea[7]: „Dar poate suntem chiar norii uşori suiţi în slavă, / Clari, fără legături, cum sunt bulele de aer într-o apă / Atât de senini. O pace apărând treptat la orizont ca o navă, / Şi timpul ca un fum prin mâinile noastre de apă". Ultima imagine ia naştere în timpul care se scurge, în lipsa de timp ce marchează desensibilizarea prin chiar semnele sensibilului defunct (fum, apă). Imagine a absenţei, ea se dă ca absenţă prezentă în fum şi apă, imprezentabilă însă în curgerea însăşi, în trecerea în care nu apare decât dispariţia ei. Lume fără loc şi fără timp,[8] absenţă pură, redusă la esenţă, adică la sufletul singur ce se arată în locul fenomenelor care nu mai au nimic de arătat: „Sus întâlnim păsări lâncede ca nişte valuri / Liniştite. Suflet numai. Atât mai suntem. Şi ce bine / Ne simţim. O adiere calmă ne duce pe alte maluri / Din plante întâlnim numai aroma. Numai zumzetul suav din albine". Sufletul nu reduce fiinţa la ceea ce ea nu este în mod plenar; dimpotrivă, îi potenţializează – şi-i potenţează – fiinţarea prin reducţie, o arată în putinţa-de-a-fi după modelul esenţei – „sus" însemnând culmea din adâncul intim al sufletului[9] – , la fel cum din plante nu desluşim decât aroma iar din albine zumzetul suav. Reducţia e aici inclusiv o întoarcere a manifestării în amonte, până pe culmea defenomenalizării absolute. Aroma şi suavitatea zumzetului nu ascund plantele, respectiv albinele, în nemanifestare; în curgere inversă manifestarea atinge nu doar esenţa pe care o arată *ca esenţă* nemanifestată în aparenţă; ceea ce se arată e chiar imaginea unei esenţe neîntrupate în sensibil, care apare – fiinţează – înaintea sau în absenţa fiinţei.

Nu e aceasta tocmai eidetica înţelegerii albe, a cărei intuiţie primeşte la sine, în pasivitatea receptivă a manifestării care o străbate, se lasă impregnată de această pătrundere, conturând locul fără loc – urmă albă, transparentă – al ivirii semnificabilului?[10] Ea este intuiţia adonată originară care primeşte („vede") donaţia pură a unui sens deja posibil. Ce vede ea fără să vadă? „Cum mai vedem fără să avem ochi? Şi auzim / Fără cornete acustice. Obrazul tău e foarte frumos fără să mai fie obraz / Flori palide vor creşte pe unde au trecut ochi. Zi-mi / Alte povestiri – îmi cereai – . Nu mai era timp. Etern azi". Vederea, auzul nu mai sunt funcţii sensibile legate de organul care le face posibile. Posibilul are propria fiinţare, se desprinde de cauzalitatea fiinţei determinante, astfel încât – din acest punct de vedere – un obraz *poate* fi frumos şi fără să fie obraz, arătând frumosul ca ridicare la esenţă, supra-sensibil. Or, fiind deasupra configuraţiilor şi conformaţiilor, esenţa e lipsită de figură sau de formă, deci nereprezentabilă, „o frumuseţe care depăşeşte orice frumuseţe".[11] La fel, florile ce vor creşte pe unde au trecut ochi, acolo unde vizibilul aruncă deja – în trecere – sămânţa

[7] „O pace veşnică" (*ibidem*). „Paradis plutitor, aureolă" ce „străluceşte în slavă"; „Şi noi vom merge fără să ne oprim prin această veşnicie suavă" (XI. *Păsări smulse cu rădăcinile*, în ed. cit., p. 26).

[8] „Fără trecut. Fără viitor. Fără să ştii când / Şi cum şi unde" (XV. *Eu sunt acel fără odihnă*, în ed. cit., p. 44).

[9] „Suflet ducând înăuntru / Insula fantomă ca o lampă" (V. *Veşti în oraşe*, în ed. cit., p. 14). Este Insula nălucă din II. *Întâia apariţie* (*ibidem,* pp. 6-10), „insula minune" ce străbate întregul ciclu poetic şi care întruchipează *Patmos*-ul utopic al lui *mundus imaginalis*. Acolo „ e locul poetului" (XVI. *Poporul nălucă, ibidem*, p. 38).

[10] „E, pentru a recurge la o comparaţie, precum parfumul florilor pe care nu le vedem, dar care, „arătându-ni-se" ca semn neaşteptat, deja deschide orizontul unui semnificabil, spune ceva înţelegerii noastre despre florile nevăzute care îl emană. Aici, într-adevăr, a intui înseamnă a nu vedea, a şti înainte de a gândi", spuneam în cartea noastră *Înţelegerea albă. Cinci studii de hermeneutică fenomenologică*, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2012, p. 199.

[11] Plotin, *Enn*. VI, 7, 32, în *Enneade* VI, Ed. Iri, Bucureşti, 2007, p. 337. „De aceea, când este menţionată frumuseţea, tu trebuie să eviţi o anumită configuraţie şi să nu ţi-o reprezinţi înaintea ochilor, ca să nu cazi în afara frumosului adevărat spre cel care este numit frumos datorită unei participări obscure. În schimb, forma neconfigurată este frumoasă, fiind formă pură, chiar şi în măsura în care tu vei fi despuiat-o de orice configuraţie (...). Aşadar, frumuseţea primordială şi supremă este lipsită de formă" (*ibidem*, VI, 7, 33, în *op. cit.*, p. 339).

BDD-A23344 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 12:14:44 UTC)

apariţiei, deocamdată ca pură predeterminare a posibilului.[12] Ceea ce se vede nu apare în vedere, în vederea unei *prise de conscience* care ar obiectiva imediat datul vizibil. Ceea ce se vede e inaparent; deşi aprioric, el nu se dă decât în abruptul fulguranţei, ca noutate absolută. Donaţia aceasta pare să fie o revelaţie directă, dar revelarea are nevoie de distanţa unui intermediar, de medierea diafană în care să se producă. Nu există drum spre revelaţie, şi nici timp în aşteptare, timp al exilului în pustie.[13] Un etern azi al posibilităţii imposibilului, care e însuşi posibilul revelaţiei: „Numai o dungă subţire la orient". Orient fără orizont, căci el e doar orientarea spre răsăritul înţelesului mediat de propria apariţie în înţelegere, arătând înălţimea orizontului de atins: „Un soare egal atent / Şi o mare nemişcată. Ce naufragiu s-o agite?". Ce dispariţie să o tulbure, dacă apariţia însăşi e abia posibilă, donaţie care nu arată *ce* se dă, ci purul şi simplul fapt *că* se dă? Or nevăzutul donaţiei este un invizibil, un insesizabil saturat intuitiv: „Trecem printre columne albe, diafane, fireşte / Insesizabile". Diafanul e chiar imaginea trecerii printre, într-un dincolo din ce în ce mai îndepărtat[14]; nu apariţia în vedere, ci orientul care poartă vederea înspre originea (*oriens* / *origo*) fiinţei de lumină,[15] transparenţa primitoare a luminii „ploii lactee" ori cea „asemeni vuietului dintr-o marină scoică".

Ce se vede, spuneam, nu se are în vedere, dar se primeşte în vedere, creează imaginea pură, suspendată între auto-revelarea sensului originar nemanifestat şi corpul poetic al sensibilului care o dă înţelegerii. Fluctuantă, irizată de reflexele incertitudinii („Au fost oameni ? Au fost vedenii?"), ea developează nevăzutul sufletului, „o iubire vastă. Şi văzul mult mai mare / decât ochii". Este poate definirea cea mai exactă a imaginii diafane: inaparenţa prin care se vede. Din nou, nu ce se vede se are în vedere, poartă vederea; ce se vede nu se ştie, nu se lasă prins în câmpul vizibilităţii sensibile, după cum nu poate fi urmat în cuprinsul inteligibil – invizibil – al celor supra-sensibile. Doar atât: văzul mult mai mare decât ochii.[16] A vedea ceea ce ne e dat să vedem, darul vederii înaintea actului însuşi de a vedea, dincolo de obiectul devenit vizibil, mai mare decât pot suporta ochii.[17] Excedent al revelatului inegalabil sau transcendenţa definitorie – insuportabilă – a oricărei viziuni agonic-ascensionale: „O lacrimă de pe strunele genei / Rostogolită: astru aprins. Veşnicie.

[12] „Este puterea oricărui lucru, floare a frumosului, frumuseţe care creează frumuseţe" (Plotin, *Enn.* VI, 7, 32, în *op. cit.*, p. 337).

[13] „Timp de exil? Nu. Fugă prin gheţarii somnului? Nu. / Viermele durerii zvârcolit în mărul din rană" (XVI. *Poporul nălucă*, în ed. cit., p. 38); „Şi nu gândim la nimic. Prezent sau trecut / Subşiat ca un cârd de cocori prin fruntea mea străvezie / Nici aşteptare nici deznădejde. Un apus. / Şi un fluviu nesfârşit, mut" (XX. *Cu insula nălucă*, în ed. cit., p. 45).

[14] „Munţi diafani. Munţi limpezi. Dincolo de ei / Ca nişte peşti subţiri printr-un acvariu: nouri / Albaştri se străvedeau" (XXIII, în ed. cit., p. 51).

[15] „Cunoaşterea *orientală* desemnează o cunoaştere care în loc să fie re-prezentativă a obiectului său şi obţinută pe cale discursivă, o necesitate logică, este *prezenţă* imediată, dezvăluire, intuiţie a inimii sau a ochiului spiritual, pe scurt *aurora* ce răsare în suflet sau suflet ce se înalţă la « Orientul » său" (H. Corbin, *De l'épopée héroïque à l'épopée mystique*, conferinţă susţinută la sesiunea Eranos 1966 şi publicată în *Eranos-Jahrbuch* XXXV / 1966, în Henry Corbin, *op. cit.*, p. 168).

[16] „Cu ochii măriţi ca nişte păsări pe care nu le mai încape cuibul" (XV. *Eu sunt acel fără odihnă*, în ed. cit., p. 35); stare extatică ce defineşte suprasaturarea vizibilului prin care se zăresc formele epifanice ale invizibilului: „Auz şi văz. Ochi plini de constelaţii, / Şi norii străvezii pe frunţi, pe voce. (...) E-adevărat? Extaz să te salut / Tărâm al liniştii" (I. *Hotarul de fum*, în ed. cit., p. 5). Este vorba de supraabundenţa „mărimii" infinite a principiului; „iar « marele » lui constă în faptul că nicio realitate nu este mai puternică decât el şi că niciuna nu se poate pune la nivelul lui : căci ce parte a lui poate să egaleze aceasta, dacă nu are nimic identic cu el?" (Plotin, *Enn.*VI, 7, 32, în *op. cit.*, p. 337).

[17] „Căci la cei mai mulţi oameni, ochii sufletului nu pot îndura să contemple condiţia divină a lucrurilor" (Platon, *Sofistul*, 254 a-b).

BDD-A23344 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 12:14:44 UTC)

Netulburată mare". Aprindere a ceea ce dispare, astru sclipind în dezastru, dar în ceea ce dispare răsare intervalul inaparenţei, chipul imaginal care nu dă de văzut, ci ridică la vedere, dă veşnic lumină vederii.

Bibliografie

Corbin, Henry, *Face de Dieu, face de l'homme. Herméneutique et soufisme*, Flammarion, Paris, 1983
Platon, *Sofistul*, în *Opere* VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989
Plotin, *Enneade* VI, Ed. Iri, Bucureşti, 2007
Ştefănescu, Dorin, *Înţelegerea albă. Cinci studii de hermeneutică fenomenologică*, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2012
Vasiliu, Anca, *Du diaphane. Image, milieu, lumière dans la pensée antique et médiévale*, Vrin, Paris, 1997
Voronca, Ilarie, *Patmos şi alte şase poeme*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1933

BDD-A23344 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 12:14:44 UTC)